

УКРАЇНСЬКА ЧАСОПИСЬ
ВИХОДИТЬ У КАТЕРИНОСЛАВІ ДВІЧІ НА МІСЯЦЬ.

16-го марта 1912 року.
Рік другий.

№ 6.

КАТЕРИНОСЛАВ.
ЦІНА 10 к.

У М О В И П Е Р Е Д П Л А Т И :

на рік 2 р. 40 к., на півроку 1 руб. 20 к., на 1 міс. 20 к., кожне число нарізно 10 к.
Гроші треба посилати на адресу: Катеринослав, Проспект, книгарня М. Лозинської для редакції „Дніпрових Хвиль“, або Московська, 7, К. Е. Котову. Просимо шановних передплатників, посылаючи гроші, подавати точно вище зазначену адресу.

ЗМІСТ: Галицько-руські гості у Катеринославі. Велике серце—М. Новицького З поезій—В. Тарноградського. Як жило славне низове запорожське військо —Д. І. Яворницького (кінець). Хто такі москвофіли—М. Жученка. З народніх уст—Я. П. Новицького. Старі Кайдаки—Л. Краснопільського. Про товариські крамниці—Л. Невідомого. З українського життя. Книжки, надіслані до Редакції. Листування Редакції.

Читаючи треба вимовляти й як Ы: риба—рыба, і як и: сїни—сины, е—їе мое—моє, е з тебе—теба.

Галицько-руські гості у Катеринославі.

Хто матір забуває—
Того Бог карає.
Т. Шевченко.

10-го марта в залі катеринославської городської думи відбувся дуже цікавий вечір: душ 30 про-

стих сільських парубків та дівчат, що приїхали з Галичини під проводом кількох студентів, дали „духовно-патріотическій концерт“, як стояло в афішах. Концерт складався з духовних співів, як от „Світе тихий“ або „Да ісправиться молитва моя“,

співали й звичайних народніх українських пісень: „Ой летіла горлиця“, „Чи я в лузі не калина була“. Співали погано, так що про артистичність співу й мови ніякої бути не може. Але публіка, якої зібралось досить багато, вітала співаків дуже гаряче, очевидно не за самі співи, а за щось инше. Чого-ж справді така честь винала галицьким мужикам, чого це стільки вельможного панства зійшлося дивитись на їх і так гаряче приймало?

Бачите, тут діло було не в тому, що і як співали, а в тому хто співав і задля чого. Співав гурт галицької сільської молоді, яку підбили поїхати до Росії кілька студентів—москвофілів, і сама ця подорож, ці нескладні концерти, це для одних—вигодний гешефт, а для других політична демонстрація. Судже малося на думці показати добрим людям, що в Галичині живуть не українці, а „настоящіє рускіє“, що ці „настоящіє рускіє“—справжні мученики, і не од кого иншого мучу терплять, як од злих гонителів—українофілів, що вкупі з німцями та поляками заповзялись винищити їх до ноги. Правда, ці „настоящіє рускіє крестьяне“ ані слова по руски не то не вміють, але й не розуміють; так що коли хто з публіки хотів з іми побалакати, то мусів звертатись до них по українськи; правда самий їх вигляд на стільки далекий од „настоящаго руссаго“, що коли б показати одного з цієї співочої дружини, в його народньому убранні карпатського гуцула, яко-

мусь орловцеві чи тулякові, то той признав би в йому—цигана, персіянина, турка, кого хочете, тільки не „руссаго“. Але щоб замазати очи хрещеному мирові, перед співами виходе на помост молоденький студент і ламаною московською мовою цілу годину розповідає, що ось мовляв, так і так: за горами, за долами, під високими Карпатами живуть „настоящіє рускіє“; тіснять їх німці, давлять поляки, а найдужче тіснять особливе плем'я українофілів, не дає вчитись, не дає молитись, ні балакати по руски; не дає бідному галицькому селянинові читати ні Карамзина, ні Лермонтова, а примушує читати усе Шевченка. Але все ж не вдається викоренити до кінця того „руссаго духа“ серед галичан, і щоб показати, що галицькі селяне—„рускіє“, а не українці, „настоящій рускій“ студент Галушка підманів (тайно од батьків) кілька селянських парубків і дівчат, перевів без паспортів через кордон, і от тепер вони і „Горлицю“ співають, і гопака витанцювують (а в Петербурзі ще й „Ой не ходи Грицю“ на сцені грали),—усе для того, щоб показати, що вони—не українці. „Я не українець, потому что я ничего не украсть, я настоящій рускій!“—такъ отвѣчаютъ галицькіє крестьяне-малороссы, когда ихъ называютъ украинцами“... так підписано під знімком гуртка цих галицьких співаків на сторінках „Русской Правды“. Бідні темні люде! До якої міри треба бути темним і запамороченим,

щоб дади себе одурити усякому пройдисвіту і дійти до такого духовного каліцтва, щоб зневажати своє власне імя, імя—свого народу, прославлене в тисячах пісень, в тисячах переказів, які ідуть до нас од сивої старовини. Нещасні! Чи розуміють вони, що кажуть? Напевно ні. „Не відають бо, що творять“. Не з добра дійшли вони до цього; довели їх злидні, пужда, поневіряння у польському ярмі. Оце все довело їх до того, що далися вони підлурити себе усяким Галушкам і купити себе панам Бобринським—на глум та зневагу над самими собою. Ми не обвинувачуємо цих нещасних, але тих, хто спокусив „малих сих“ не можемо назвати иншим імям, як зрадники і христопродавці! Вони--оті „москвофіли“, що прибравшись в овечу шкуру проливають лицемірні сльози над долею „русскихъ галичанъ“, це справді вовки неситі, які накладають разом з поляками, запеклими ворогами русько-українського народу, а потім нахабно брешуть, ніби поляки тіснять їх. Ні! Поляки не тіснять їх, а помагають—проти українців. Бо українці—це весь галицько-руський народ, який стогне в австрійсько-польсько-жидівському ярмі, який веде героїчну боротьбу проти гнобителів—поляків, а ті, що звуться москвофілами, це—жменька перевертнів і запроданців, які баламутять темних селян і спекулюючи на їх темноті, роблять свої нечисті гешефти.

А ті, що виписали Галушку з його темними артистами, ті що да-

ли для цього гроші, ті що роспинаються за „Подьяремную Русь“, а самі тільки про те й марять, як би приборкати, забити свою ж Українську Русь, і для того, як колись жиди до Пилата, гукають „распни, распни його!—О, ті теж добре знають, що чинять: „Русская Правда“ не дурно в кожному номері тільки й робе, що наклика на український культурно-просвітний рух усякі тернії і скорпіони; „Русская Правда“, яка не знати які брехні, які дурниці вигадує про українство, зраділа, що може ще одну брехню пустити, ще більшого туману навіяти в голови своїх сердешних читачів, репетуючи про якісь небувалі утиски „українофілів“ над міфічними „руськими“ в Галичині. Це ж на її млин вода гастролі Галушкиної співочої дружини, і того то вона так роспинається за бідних галицьких селян, аж крокодилячі сльози льє. Що їй справді ті галицькі мужики! Це ж такі самі „хохлы“, „малороссы“, „українцы“, які живуть у неї перед очима в Катеринославщині, і за яких вона так боїться, щоб вони не зробились хоч трошечки більш освіченими й культурними через просвіту на рідній мові. Але коли можна використати галицького „малоросса“ для своєї цілі, то де та й любов узялася! Тільки у того, хто торгує своєю совістю, може з'являться така раптова зміна симпатій.

Та все ж таки сумно стає на душі, як згадаєш отих нещасних, одурених галицьких селян. Як, певно,

вони самі почували себе ніяково серед тих щирих і нещирих овацій, тих фальшивих знаків спочування, серед людей, котрих вони уважали такими ж „руськими“, як і вони, але яких вони не розуміли і які по всьому були для них чужі й далекі! Коли ми, природні полтавці або черниговці не завжди розберемо усе, що говорить галичанин або буковинець, то якою же чужою, незрозумілою мусила здаватись мова цих „настоящихъ русскихъ“ у Твері, Москві, Орлі, де вони виступали! і як, може, зрадіють вони, вернувшись назад до Галичини, де на кожній станції, у кожному вагоні напиши їх рідною українською мовою, де і в школі, і в суді, і навіть в церкві почують вони скрізь свою народню мову; і нехай зватимуть вони її не українською, а „руською“, чи навіть „русскою“ мовою, але все ж це їхня рідна мова, якої вони не чули з уст своїх опікунів ні в Петербурзі, ні в Орлі, і яку так люто ненавидить і переслідує „Русская Правда“, що так за них роспиналася!

Велике серце.

Молюся, Господи, молюсь,
Хвалить Тебе не перестану,
Що я ні з ним не поділю
Мою тюрму, мої кайдани.

Т. Шевченко.

Торік, з приводу п'ятидесятилітнього Шевченківського ювілею в одній з російських часописей з'явилась стаття досить популярного сучасного літературного критика, котра викликала велике обурення

в українському громадянстві. В тій статті, розбираючи „Кобзаря“, автор, між иншим, зупинився на тій лютий ненависти до ворогів-гнобителів, яку Шевченко виявляє в своїх творах останнього часу життя. Українці обурились, побачивши в статті замах приписати Шевченковській поезії риси „кровожадности“ якої в ній навсправжки немає.

Таких прикладів, які вказують на страшенну силу ненависти поета до усього ворожого його ідеалові правди, з „Кобзаря“, справді, можна набрати багато, навіть далеко більше, ніж їх навів у своїй статті критик. Але нам здається, що у журнальній суперечці, яка виникла з приводу тієї статті, і критик, котрий згадував про „кровожадність“ поета, і оборонці Шевченка, українці, котрі дбали, щоб доказати, що у Шевченка окрім „кровожадних“ є й інші твори, повні любови до людей,—помилялися у самому погляді на Шевченка й його творчу силу: і той і другі прикладали до поета звичайну, буденну, обивательську мірку, прилагоджували віще й правдиве пророче слово до брехливих вузеньких рямців щоденного обивательського етикету. У таких рямцях генієві було б тісно.

Не можна зробити великого впливу своєю ідеєю, не можна передати свій настрій людям, коли ідея не пройма до дна душі людини, коли настрої знесилений щоденними сторонніми дрібницями. Нам здається, що тільки той широкий розмах, тільки ота сила вмістити в одній душі і вагу великої любови і вагу великої ненависти, ота міць, з якою оддається щира людина усією своєю істотою одному почуттю, не ослаблюючи його рефlekсами та огляданням назад, ото й єте, без чого не було б і самого генія, ото як

раз і є те, що надає силу пророчому слову. І чи світить те слово сонцем любови, чи гремить громом гніву, правдиве й шире воно,

Неначе срібло, куте бите,
І семикрати перелите
Огнем в горнилі...

Коли через 51 рік після смерти Шевченка, ми перечитуємо його „сльози—слова“, неначе жива встає з за мертвих чорних рядків невисока кремезна постать, заглядає в душу орліми очима і розповіда про те, як можна віддатись цілком людям, „убогим нищим“, „юродивим дітям“; як забути про себе, як заховати своє страждання далеко вглиб, за—для себе тільки, і не турбувати ним людей, коли людського горя кругом—безмежне море.

На що воно? У всякого
І свого чимало!

Типовою ознакою для поезії Шевченка являється ліричний елемент, котрий проймає усі його твори, включно до творів епічного змісту. Але в великих поемах, які з'явилися у перший період літературної діяльності поета, дуже трудно помітити, щоб на творах одбивались переживання самого поета.

Співає Кобзарь і про те, як тяжко жити на світі самотиною, без любови, без радощів, без власного інтимного щастя (На що мені чорні брови“ „Тече вода в синє море“, „Тяжко-важко в світі жити“), і тут же співає про недолю людську, про знущання над душею людською, розкриває бездонне море кривавих мужицьких сліз. І за цими останніми не чутно перших. Та й там поет так тісно зливається з людом, про котрий він співа, що майже не можна добачити там власних переживаннів автора: не дурно ж трое названих віршів зробились народними піснями! Тільки в двох посла-

ніях цього періода—Є. Гребінці („Перебендя“) і „Марковичу“, та в віршу „Думи“ поет викладає свої власні почуття, не єднаючи своєї души з душею убогого люду. І в першому поет найкраще сам характеризує своє значіння для людей

А хто грає, того знають
І дякують люде:
Він ім тугу розганяє,
Хоч сам світом нудить.

Нема йому в світі хати:

Його хата там, де люде; його радість—людська радість; його печаль—людська печаль... А коли обступлять думи, коли закортить побути з самим собою, заглянути в свою душу, іде старий далеко од людей, у степ на могилу, і там по волі один з собою та з буйним вітром сміється та плаче... Бо люде, убогі духом, худосилі люде, уміють слухати тільки про свої печалі.

А як би почули, що він одинокий,
Співа на могилі, з морем розмовля,—
На Божее слово вони б насміялись,
Дурним би назвали, од себе б прогнали:
Нехай по-над морем, сказали б „гуля!“

Любить поет „убогих нищих, малих рабів отих німих“, але не жде, що вони приймуть і зрозуміють його сльози-слова, і з важким питанням обертається до своїх важких дум і до далекої, чистої, незіпсованої життям чужої души:

... Квіти мої діти,
На що вас кохав я, на-що доглядав?
Чи заплаче серце одно на всім світі,
Як я з вами плакав? Може і вгадав.
Може, найдеться дівоче
Серце, карі очі,
Що заплачуть на ці думи,—
Я більше не хочу,
Одну сльозу з очей карих,
І пан над панами!..
Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!

Період з початку сорокових років і по 1847 рік, коли виникла

справа Кирило-Мефодієвського братства, був періодом найбільш інтенсивного, найбільш чулого відношення Кобзаря до чужого, до людського горя. В цей період з'явилась більша частина великих поем Шевченка: „Гайдамаки“, „Черниця Марьяна“, „Гамалія“, „Розрита могила“, „Сова“, „Сон“, „Хустина“, „Іван Гус“, „Невольник“, „Великий Льох“, „Наймичка“, „До мертвих і живих“, „Кавказ“ і „Відьма“. І тільки під кінець цього періода, у трьох невеликих віршах („Н. В. Гоголю“, „Минають дні“ і „Три літа“) поет оглядається знову на себе, та й тут не за себе йому боляче, а за те, що не чують його люде:

Всі оглухли, похилились
В кайданах—байдуже!..
Ти смієшся, а я плачу,
Великий мій друже!
А що вродить з того плачу?
Бур'ян, мабуть, брате!

По себе поет немов забув: підвів рахунки з собою і хреста поставив. В „Заповіті“ він тільки просить, щоб пом'янули тихим словом його тоді, як краще житиметься на землі.

Оглядається поет на пройдений шлях тільки у цитаделі, і тут знову виступають ті мотиви особистого життя поета, які так глибоко ховав він і од людей і од себе.

Ой, одна я, одна,
Як билинька в полі;
Та не дав мені Бог
Ні щастя ні долі.

Життя здавалось скінченим і скінченим даремно, без малого сліду.

Не жаль було давно одбутих,
Давно похованих, забутих,
Моїх кривавих, тяжких сльоз,—
А їх чимало розлилось
На марне поле! Хоч би рута,
А то нічого не зійшло!
І я згадав своє село:
Кого я там коли покинув?
І жалем серце запеклось,
Що нікому мене згадати...

Але це тільки на одну мить. Зараз же поет оглядається на ті невидимі пути, які накладає особиста любов, власне життя, поділене з другим:

Дивлюсь—твоя, мій брате, мати
Чорніша чорної землі,
Іде, з хреста неначе знята...

І лютою, важкою немов камінь, радістю виривається в самотній людині подяка Богові за те, що покарав її великою любов'ю до людей...

Молюся, Господи, молюсь,
Хвалить тебе не перестану,
Що я ні з ким не поділю
Мою тюрму, мої кайдани...

Ця сумна радість за свою самотність проймає далі усе життя поета. Без щастя й без надії промайнули довгі роки тюрми, заслання, але людина, немов загартувавши в собі душу, спокійно дивиться на марно страчені роки, на загублене власне життя.

Каламутними болотами,
Між бур'янами за годами
Три годи сумно протекли
Багато де чого взяли
З моєї темної комори
І в море нишком однесли,
І нишком проковтнуло море
Моє не злато—серебро
Мої літа, моє добро,
Мою нудьгу, мої печалі—
Ті незримі скрижалі
Незримим писані пером...

Тільки зрідка з-за міцної броні проривається глибоко захований жаль, та й то тільки тоді, як несподівано кинеться в очі, що минула й не вернеться радість життя. І сам поет, немов соромлячись, дивується з духовної немощности, що обхопила на хвилину.

Чого ж я плачу? Мабуть шкода,
Що без пригоди, мов негода,
Минула молодість моя. („Огні горять“)

У віршах останніх років життя усе частіш і частіш звертається поет до самого себе, неначе хоче переглянути, перечитати знову книгу

живота свого. Тут уже ніде нема жалю за тим, що без особистого свого щастя пройшло життя: минуло — так минуло, — нічого й згадувати! І тільки в тихих безгрішних мріях, піснях-іділіях іноді прокидається та ж думка, та в жартовливому посланні „Н. Т.“ між веселими рядками можна прочитати захований глибоко сум. Оглядає поет тернистий шлях свій, звертається до своєї суворої долі, до музи, до слави, і не жалкує за прожитим:

Ми просто йшли, — у нас нема

Зерна неправди за собою... („Доля“).

І через те він так же просто й покійно дивиться у вічі смерті в останньому своєму віршу, написаному за день до смерті („Чи не покинуть нам...“). А мрію про своє власне щастя, якого не зазнав він тут за людським горем, спокійно, без жалю — журби переносить за собою туди ж, на той бік Стикса.

Багато часу минуло, як умер Кобзарь. Були бурхливі часи, коли була змога развернутись красі людського духу. І коли переглядаєш отаке життя, радісно й весело стає на душі, радісно через те, що слово „людина“, коли його прикласти до такого життя, таки справді „звучить гордо“. Весело стає, що не бачиш краю того моря любови, яке вміщає в собі і може виявити людина. А коли заглянеш у кришталеву прозору, міцну немов алмаз, душу її, хочеться піднятись і гукнути на увесь світ: уставайте, художі, убогі, нищі духом, нмі, понурі й безязикі раби, несіть сюди усе своє горе, усі свої болі і кладіть у це серце: воно видержить! Робіть хреста важкого — переважного, щоб земля гнулась під ним, та кладіть на людину: вона підійме!

Микола Новицький.

25-й 1912 г.

* * *

*Душа моя — море бурхливе,
Холоднее море нудьги, —
Самотнее, вічно-сумливе
В самотній б'є беречи.*

* * *

*Души моїй мрію святую
Ще в світі ніхто не пізнав,
І в душу, — безодню пустую,
Ніхто не заглянув до дна.*

* * *

*І серце поета журливе
Ніхто не вгадає з журби...
Душа моя, — море сумливе
Самотнее море журби.*

Валеріян Тарноградський.

Як жило славне низове запорожське військо*).

(Кінець).

В кінці XVIII століття цариця Катерина II одрядила в Запорозжє ученого академісту Василя Зуєва, щоб він додивився до всіх здобутків козацьких і потім того списав те все на папері. Зуєв досконально все розглядив і надрукував в „Місяцеслов'ї“ вартий великої уваги доклад „О бывшихъ промыслахъ запорожскихъ козаковъ“. Він розповідає, як те все робилось у запорожців, як вони здобували рибу і яку саме рибу, як її розбирали, яким користувались знаряддям, як її в'ялили, як сушили, куди збували, по чому продавали і яку суму грошей за те брали. Зуєв дуже дивуетця, як теє рибальство широко розвинуто було у запорожців.

На широких і вільних степах запорожських паслись неоглядні отари овець, так званої волошської породи, і чунчуків, татарської, під до-

*) Див. № 5 „Дн. Хв.“.

глядом личманів, байбарів та чабанів та під охороною на диво лютих і величєнних собак, вівчарок. „Вівці максть (запорожці) дуже роєславі, шерсть з них здїймають один раз і продають у Польщу“, каже сучасник запорожського життя XVIII столїття.

По зелєних гаях, по розлогих балках та вибалках, по низьких чагарях, по густих лісах та квітнучих долинах чимало було у запорожців усяких пасїк, де сидїли найбільш старї, обшитованї, чи хоч одставнї, запорожці. В так званому Чорному лісі, далї по річках Днїпру, Інгулу та Громоклії запорожці, як свїдчать їх першї ієторики, здобували „изрядное количество меду“. Бжїльництво у запорожців вважалось завжди за найпочеснїше дїло. „Бжолє не на себе робе, а на Бога і на чоловіка. Через те вона Божє мушка, а пасїшник, то угодний Богові чоловік“. Виєтавляючи на провеснї бжолу у пасїці, старий запорожець—пасїшник побожно вичитував на всякї случай молитви: на посаду бжолї, на розплод, на годївлю її, на одворот од чужої. Од бжолї для запорожця була трояка користь: „Вїск на свїчу, сцїльник на їжу, а мед на пиття“. Опрїч того пасїка часто правїла старому запорожцевї за манаєтерь. Пїсля буйного та гучного життя в Сїчі козак часто йшов під старїєть або в манаєтерь, або ж у пасїку. Живучи в тишї та самотинї, він крїпко держав там пости, „не творив праздних словес“ і гаряче, у день і в нїч, молився Богові. Тамечки, у пасїці, він і доживав свого віку, тамечки і оддавав Богові свою душу.

Помиляютьця ті, що кажуть, бучїм-то запорожці не любили обробляти землі, а бїльш того або воєвали, або ж зовсїм нїчого не роби-

ли і тїльки гуляли та музики за собою водили в Сїчі. Як що це й було, то було тїльки спочатку їх ієсторичного життя, коли вони одно тїльки знали, що бились то з турками та татарами, то з ляхами та волохами. Але уже з кїнця XVII і на протязї усього XVIII столїття, коли запорожці твердо осїлись на свої землі і позаводили по своїх паланках геть скрїзь села, хутори та бурдюги, тоді у них почалась дружна і спїльня робота плугами по всїх степах. Про це пильнували у них так званї зїмовчєки, або грєчкосїї, якї жили скрїзь по паланках, близько балок, лиманів, озер та степових річок. Обробляючи свої степи, запорожці укупї з тим не забували прохати „хлїбного жалованья“ у польських королїв, а потїм у московських царїв. І їм часто присїлали царї „презенти“ в Сїч—„зельє (се б то порох), денежное и хлїбное жалованье“ яке йшло на вїєсько сїчове.

От же яке найцїкавїше питанья у справах запорожських, так це питанья про письменство у них. Виєявляетьця, що у запорожців дуже високо стояло письменство. Ми маємо документи архїву запорожського 1763 і 1779 рокїв, їз яких видко, що на сотню козакїв у курїні тїльки меньча половина їз усїєї сотнї була неписьменна, а бїльша—письменна—наприклад, їз ста чоловік у курїні 47 неписьменних, а 53 письменних, або ж їз ста чоловік 40 неписьменних, а 60 письменних. І це тоді, коли російський сенатор князь Долгорукий був неписьменний і замїст нього підписувавсь „господинь Мельницкїй“.

Чим же це можна пояснить?

Спершу всього укладом запорожського низового вїєська: запорожці—це на наших степах не що, як тїж

американці, або ж, коли можна так висловитись, зібрання людської енергії, бо в Запорожжє багато йшло такого люду, який стояв вище звичайного табуна людського, який багато бачив світу, бував, як там кажуть, і в Луцях, і в Струцях, і в Лисявках, і в Борисявках. Друге тим, що в Запорожжі було чимало шкіл. А самі школи були такі: січова, найвища школа, де вчили і великих, і малих школярів кивські ченці, усі з вищою освітою і всі доброго життя і високого розуму; потім того школи монастирські, при Самарському і Нехворощанському монастирях, де вчили теж ченці і звідкіля виходили священики на запорожські села в паланках; нарешті школи церковно-парахвіяльні, які будувались при кожній церкві в паланках. У запорожців був такий звичай, що коли вони мали де в селі будувати церкву, то без шпиталю та без школи не будували її.

Про свої школи запорожці дуже пильнували і клопотались. Якось-то проміж січовими школярами почалась велика хвороба. Запорожці визвали із Києва лікаря, німця Юста, і привезли його на Січ оглядіти школу. Лікар Юст, оглядівши школу, сказав кошовому отаману, що учнів в Січі дуже багато, а школа для такої сили учнів невелика, і радив вивести учнів в луги, школу добре обрізкати і поширити і тоді уже учити знов.

Що запорожці були не аби-які письменники, це видно із тих слів та оборотів, які можна вчитати у їх листах. Вони писали так: „Респонс (замість одповіт), Евксинопонт (Чорне море), недишкреція (беззаконня), упасти в канікулу, се-б то упасти в скаженину (canis—собака); такечки ото вони виписували гетьма-

нові Івану Самойловичу, якого не поважали за те, що він „підлисикувавсь“ завжди до Москви: „Ми здалека усмотріли перспективою свого ума, куди ти херхелюєш“. Гетьмана Мазепу вони взивали „хитрий лис і Махіавель“.

Те слово, яке написав і вичитав запорожський писарь Іван Чугуєвєць (по другим Іван Глоба), 1762 року, на вшестя цариці Катерини II, облетіло усю Європу, було переведено на німецьку і инчі мови і тепер дивує нас своєю глибиною, силою і красою.

„Вся премудростію, силою, славою и благостію своєю сотворивый Господь, вѣчно и непоколебимо узаконилъ рѣкамъ вѣдать свой югъ, магниту сѣверъ, тучѣ востокъ, солнцу западъ, намъ же челоуѣкамъ учрежденную надъ собою власть“... и далі.

Опріч того у запорожців були свої архиви, ревізійні записи, походні щоденники, де вони щодня записували, куди йшло із Січі походом їх військо, де воно ночувало, кого стрічало, з ким билось, кого захопило в полон, як повернулось додому і таке инче. Але те все ховалось од чужих людей і звалось секретами війська запорожського низового.

Д. І. Яворницький.

Хто такі галицькі москвофіли?

В Галичині живуть такі самі наші люде, які і на Поділлі, Волині та й на усій Україні. І живуть і говорять зовсім так, як у нас волиняки та подоляне. Але і в мові їхній і в звичках, в усій культурі дуже позначилася польщизна, полишила, багато слідів, помітних нашому окові. Тай не диво: Галицька Русь од 1340 до 1772 року належала до Польщі, а з 1772 року хоч і перейшла до Австрії, але все ж таки панують там і досі поляки. За польського панування усе колишне галицьке боярство

сполщилося й покатоличилося; навіть заможне міщанство покинуло віру батьків і поробилося недоляшками. Тільки простий сільський люд та духовенство по селах зберігли свою рідну мову і народність, хоча мусили 1700 року прийняти Унію. Під Австрією зразу галицьким русинам *)—так звикли вони самі себе звати—жилося трохи легше. Австрійський уряд скасував панщину. Почали русини потроху просвічуватись і доходити до розуму, хто вони і якого роду.

Коли 1848 року в Австрії почались великі розрухи, коли венгри та поляки задумали були одірватись од Австрії, та й інші славянські народи, що були під нею, теж підняли голову, то галицькі русини zostались вірні австрійському цісареві (імператорові), але заявили, що вони—частина великого малоруського народу, який живе од Карпатів до Кавказу. Ще трохи раніше перед тим почалось серед галицьких русинів письменство на народній українській мові, і року 1837 появилась перша книжка на тій мові—„Русалка Дністровая“ Маркіяна Шашкевича. Що галичане узяли за основу свого відродження живу народню мову, це зовсім натурально: ця мова еднала письменство з усною народною словесністю, була усім рідна і зрозуміла, і її вже було заведено у письменстві в творах Котляревського, Квітки, Гребінки та інших українців у Росії. Та й так само робили усі інші славянські народи, понімчені, помадьяршені, потурчені; усі вони: і чехи, і словаки, і болгари теж починали своє національне відродження з того, що, захожувались коло утворення власного письменства на народній мові. Року 1848 почала виходити у Львові перша газета на українській мові „Зоря Галицька“, а в слідуючому 1849 році професор Яків Головацький почав читати у львівському університеті лекції на українській мові.

Та тільки ж недовго тишились галицькі русини тими ясними днями, що усміхнулись їм після довгих віків неволі і поневіряння. Австрія чорною невдячністю заплатила їм за те, що вони підчас розрухів не пішли слідком за венграми та поляками: скоро австрійський уряд помирився з поляками і з 1866 року оддав їм усю власть у Галичині. Хоч на бозазі русини уважались рівними у правах з поляками, але на ділі вишло так, що поляки зробились повними хазяїнами і утворили собі з Галичини нове

*) Тепер усе більше приймається у Галичині, так само як і у нас, історична назва „українець“, „український“, „Україна“.

польське „крулевство“, Оттоді то деякі з освічених русинів, з духовенства, одчаялись в тому, що русинам удасться зберегти свою народність під польським верховодством і прийшли до думки, що одна надія—на поміч Росії. Зневірились вони у своїх власних силах, зневірились в тому, що русини галицькі можуть утворити власне письменство, власну освіту, яка б оберігала їх од спольщення, і простягли руку до московщини, думаючи, що урятуються, злившись хоча б духовно з великоруським (або московським) народом. За те їх і прозвано москвофілами, себ-то приятелями, прихильниками московщини. Щоб скоріше те зілляння сталося, почали москвофіли намагатись читати й писати по московськи, і заявляли, ніби то між русинською (українською) й московською мовами нема ніякої різниці. А через те, мовляв, і нема чого утворювати своє власне письменство, коли вже є готове московське, та ще таке багате й потужне. Але забули ці люде мудре народне прислів'я: „лучше свое латане ніж чуже хапане“; забули, що мова російська для Галичини була далека і чужа: ніхто ніде нею у Галичині не балакав; та й що говорити за російську мову, коли в ті часи (60-ті роки) більшість освічених русинів, навіть священиків, балакала у сім'ї навіть не українською, а польською або німецькою мовою; російська мова була для Галичини мовою мертвою, книжною, і простий народ менше розумів її ніж польську, бо ніколи її і не чув. Тим більше було не до речі галичанам зрікатись своєї мови, що вона почала вже пускати міцні корні у письменстві. З початку 60-х років галицькі русини познайомились з творами Шевченка та інших українських письменників того часу; вони зробили на них, особливо на молодь, величезне вражіння. Усі побачили, що Шевченко і Марко-Вовчок рідніші й ближчі по духу галичанам, ніж Пушкін або Лермонтов.

Одначе москвофіли на те не зважали, а уперто почали проводити в життя свої погляди. Замість того, щоб вести своє діло сумирно, лагідно, вони почали знущатись з своєї ж рідної мови, звучи її „мовою пастухів“, почали цуратись усього свого рідного і зневажати його. Тоді то й почалось оте сумне розділення галицького громадянства на два табори, дві партії, московільську і народовецьку або українську. Австрійський уряд хоч і не дуже потурав галицьким русинам, але все ж таки признав, що вони мають право уживати своєї мови у письменстві, у

школі, і дозволяв їм самим вирішати: яку саме мову вибрати: чи московську, чи народню українську. Мало-помалу народний український напрям узяв гору. Письменство прийняло український характер. і письменники в Галичині і з нашої України писали поруч у галицьких газетах та журналах. По школах науку заведено на українській мові. Дякуючи праці діячів з народовецької партії, яка згодом поділилась на кілька напрямів, простий народ став робитись усе свідоміший та освіченіший, почав розуміти, хто його вороги, а хто друзі. Народовці почали опіратись на широкі народні маси і вести боротьбу з поляками. Тяжка ця боротьба; але потроху українці одвойовували собі права і ставали сильніші. Одним словом увесь громадський, національно-політичний рух на Галицькій Русі прийняв чисто український характер. Інакше й не може бути. Бо тільки той рух має будучність, який починається на народній основі і в згоді з усіма потребами народньої души і тіла.

Москвофіли ж навпаки—чим далі, то все більше губили ґрунт і, гублячи його, почали покладати надії не на свої сили, не на власний народ, а на поміч з Росії, що ось звідти пришлють гроші. Вони видавали газети ніби на російській мові (бо до ладу її не тямали), яких ніхто не читав і не читав, іздили до Росії, оповідали тута про будівання „подъяремной Руси“, і виставляючи себе її мучениками випрохували милостину; а здобувши грошики, частенько повертали їх не на громадські справи, а на свої власні, по просту ростринькували їх. Багато людей у Росії вірили їм і давали гроші, а дехто хоч і розумів, у чому річ, та все ж підтримував москвофілів, думаючи, що вони все ж корисні за-для російської держави. Поляки спочатку боялись москвофілів, а далі, моли зрозуміли, що москвофіли зовсім не страшні, бо не мають під собою ґрунту у народі, то стали їм навіть помогати, щоб в купі з ними придушувати небезпечний для польського панування український рух. І тепер москвофіли—вірні союзники поляків, хоч і брешуть перед росіянами, ніби вони ворогують з поляками. За те вони—люті вороги усього галицько-українського народу, бо мов лиха паскудна хвороба підточують його сили в середині, гризуть його мов черва. Тепер чесних, ідейних людей серед москвофілів які були спочатку, уже зовсім нема: тепер це начисто все запроданці, поревертні, які готові

батька рідного продати для своєї вигоди. Та й хіба не характерно для галицьких москвофілів, що у Росії вони приятелюють тільки з „істинно-руськими“, з союзниками, з націоналістами, залюбляють у них ласки, а поперед усього—грошей. У себе в Галичині вони дурять селян, обіцяючи їм золоті гори, навчаючи їх зневажати здобутки свого національного руху, і оббріхуючи українство. Але простий народ у Галичині де далі, то все лучче розуміє, де його вороги, а де приятелі, і як найкраще довів це на останніх виборах до парламенту: у Галичині обібрано було на 30 усіх депутатів тільки двоє москвофілів, хоч польські власти з усіх сил їм помагали. А 28 депутатів—національно-українського напрямку. На Буковині ж не обібрано ані одного москвофіла! Можна сподіватись, що скоро у Галичині зовсім переведегься цей шкодливий напрямок, який уже так багато нашкодив галицько-українському народові, зупиняючи його нормальний культурний і громадський розвиток.

М. Жученко.

.....

З народніх уст.

Десна і Дніпро.

Дніпро і Десна—це ж були колись люди. Давно, Бог його зна коли, у багатири Лимана росло двоє дітей—син Дніпро і дочка Десна. Діти повиростали, а Лиман зостарівсь і каже: „Ну, дітки, завтра на зорі приходьте—буду вас благословлять!“ Полягали вони спать. Десна була старша, а Дніпра менший. Ог Дніпрові й захотілось першому взять у батька благословеніє. Вранці, як тіко зійшла світова зоря, він первий пішов до батька: „Благословіть, тату!“ „А де-ж, каже, Десна? вона ж старша!“ „Та вона спить“. Батько поблагословив. Порозвертав Дніпро гори, порозчищав гирла і зарів степами. Проспала Десна зорю, прокинулась, аж брата уже нема. Вона до батька: „Благословіть, татусю!“ Він поблагословив і каже: „Біжи, як обженеш Дніпра,—старша будеш“. Побігла вона і ворона взяла. Високо піднявся ворон і полетів показувать дорогу. Багато раз догоняв ворон Дніпра, багато раз і Десна повертала до його, а все таки не попередила його. Як почувла од ворона, що Дніпро уже далеко, вона прихилилась до брата і злилась з його гирлами. В Десні вода пробілувата, а в Дніпрі ворона.

Переказував дід Овксентій Хведорович Орел, 65 років, у с. Кушугумовці Александровського пов., 29 декабря 1886 р.

Як вродилась пісня.

Пісні—це з Синього моря. Люди недородили панщини, а Мусій і давай виводить їх з Єгиптки. Перві пішли жиди та цигани, а за ними другі якісь люди. Передні вийшли, а задніх море залило. Вони, як і ми, живуть в Синьому морі, складають пісні, списують на камені і кидають нам на берег. Наш пісень скласти не тямлять, а окрім морських людей складували ще за порозці про свої вжитки, та й ті вимерли. Их пісні найкращі.

З нашої слободи один чоловік служив магросом в Марнаполі. Та оце, каже, пьють горілку бурлаки, а на камень дивляться, пьють і дивляться, а потім давай співать бурлацьких...

Од діда Гаврила Карповича Карпенка (Рогаченка), с. Аули Катеринославського пов., 2 юля 1889 р.

Апріль в гостях у Марта.

Весняні місяці не живуть в миру. Колись то, кажуть, Март кликав до себе в гості Апріля. Той і поїхав возом. Март напустив на його дощ. Місив, місив Апріль грязюку тай вернувся. Март заморозив грязь і закидав снігом. Апріль зважився їхать саньми. Пішла росталь, ушкварив дощ і Апріль знову вернувся. Тоді Апріль і хвалиться Маєві: так і так, каже, двічі збірався до Марта в гості і ніяк не доїду: поїду возом, грязь міша; поїду саньми,—росталь не дає ходу. Май і навчає його: як хочеш доїхать,—бери, каже, віз і клади на його сани і човен. Зробив Апріль, як казав Май, і махнув до Марта в гості. Март напустив сніг, а той склав віз і човен на сани і поїхав далі; полив дощ, розлилась вода всюди,—той склав віз і сани в човен і упьять поїхав. Приздить Апріль до Марта, а той і очи витріщив. „Як ти, каже, зрозумів доїхать в таку лиху негоду?“ „І не доїхав би во віки, каже Апріль, та спасибі Маєві: навчив.“ „Ну, стой же ти, Маю, я тобі крилечки вбгаю“, каже Март. З того часу між Мартом і Маєм немає ладу: що в Маю зацвіте, або зросте ранне, то мартівський мороз і вигубе.

Од діда Пилипа Молодика, с. Ольгінське Маріупольського пов., 26 декабра 1876 р.

Записав Я. П. Новицький.

Старі Кайдаки.

(До малюнка).

Перед нами церква села Старих Кайдаків, збудована року 1785 в стилі українського церковного будівництва XVII—XVIII віків. Історія самих Кайдаків тісно звязана з Запорожжям, з його славою. На початку XVII століття запорожське низове козацтво почало дуже розростатись і лякати своїм зростом польське правительство та польських панів, що захопили величезні простори землі в наших степах. Щоб не попустити запорожському козацтву розростатись дужче, польські магнати, що верховодили тоді у Польщі, постановили збудувати над Дніпром проти першого Кайдацького порогу, на горі, кріпость. У цій кріпості, збудованій 1635 року звісним французьким інженером Бопланом (отим, що полишив нам дуже цінний „Опис України“), поставлено було 200 чоловік залози польського війська. Але вже через місяць запорожці під приводом атамана Сулими зруйнували ту кріпость. Тоді в 1638 році прибув сам коронний гетьман Конецьпольський з військом. Той же самий Боплан збудовав кріпость наново, насипавши високі земляні вали. Конецьпольський поставив у кріпості аж 2000 людей залози. В кріпості було збудовано й католицький костел, де службу правили ченці-домінікани. Але й другий раз недовго пробув Кодак у польських руках: повстання Богдана Хмельницького 1648 року знищило польське панування в запорожських степах, і цим разом—уже навіки. Запорожці забрали Кодак собі і з 1656 року тут поставлено було Кошем побережну сторожу з запорожських лоцманів, щоб вони проводили усякі човни через пороги.. Для цієї сторожи з

Січі було прислано походну церкву св. архистратига Михаїла і при ній ченци з Межигорського монастиря.

Коли зруйновано було Запорожжа Кодак зробився селом Старими Кайдаками. В цьому селі по благословенію Київського митрополита Тимофія Щербацького, замість по-

ходної запорожської церкви, поставлено ще 1748 року нову дерев'яну церкву, теж в ім'я св. Михаїла; церкву цю 1785 року перебудовано, а в 1818 році ще раз поновлено. З того часу стоїть вона й досі в такому ж самому вигляді, як оце подано у нас на малюнку. Церква

Церква в Старих Кайдаках.

дуже чепурна, і видно її з самої Катеринославської гори за собором.

Кайдаки розкинулись на високому правому березі Дніпра; беріг тут обривається до води скелями і кручами. Місцевість влітку дуже гарна і мимоволі вабить до себе своєю величністю, повною якоїсь туги і смутку. Коли сісти вгорі на скелі, то перед очима розкривається чудова картина. Внизу гуде порог, шумить вода, розбиваючись об каміння і вкриваючи їх білою піною. За Дніпром зеленіють невеличкі ліси, а далі розляглися степи широкі, на яких мріють високі могили, німі свідки слави козацької... Самі собою

спадають на думку слова Шевченкові:

Степ і степ, ревуть пороги,
І могили—гори...

Богато бачили ці тихі й мовчазні тепер береги. Як би то могли розказати! Хоч і люде живуть тут, і всяких фабрик та заводів понабудовали то тут та там, вдовж берега дніпрового, а все ж здається уся та будівля такою дрібною, мізерною на фоні величної панорами, яку збудувала сама природа.

Зосталось де-що і од козацької кріпости: високі земляні вали, сажнів десять заввишки, які тягнуться правильним чотириохкутником з ви-

ступами (бастіонами) по краях. В середині цих валів—п'ять десятин землі. Роскидано тут з десятків біленьких хат, а в одному кутку велика садиба московського купця Зверева, який має над Дніпром великий млин і сукновальню.

Од Катеринослава до Кайдаків не більше 10 верст. Весною й літом можна проїхати сюди човном або мотором, просто з Потьомкинського саду. А варто проїхатись, подивиться і на порог, і на старі кодацькі вали, і на церкву в характерному українському стилі.

Т. Краснопільський.

Де кілька слів про товариські крамниці.

За останні часи побільшується на Україні число товариських (потребительських) крамниць, позичково-ощадних товариств та інших кооперацій, себто товариств для взаємної допомоги. З усіх цих товариств найбільше розвиваються товариські-потребительські крамниці.

Переглядаючи нашу єдину в Росії щоденну українську газету „Раду“, ми частенько знаходимо звістки про заснування нових товариських крамниць по глухих та невідомих кутках України. Це впевняє нас в тому, що наші земляки по троху переймаються думкою про потребу в єднанні на економічному ґрунті.

Скрутно доводиться селянинові: землі скрізь обмаль,—хліборобство, що колись годувало усю людність нашого краю, тепер не може нагодувати й половини, а їсти треба усім, тому і беруться наші люди по селах за різні ремісничі та кустарні вироби. Богато кустарів завелось за останні часи на Україні,

але біда у тому, що їм доводиться робити нарізно, та нарізно ж і продавати свої вироби перекупщикам: кожний кустарь сам один робить, та сам один і продає свої вироби, а оптові покупці не мають часу возитись та умовляти з кожним, і тому прсміж робітником кустарем та оптовим покупцем втручаються перекупщики, які працю кустарів оцінюють дуже низько, а самі продають кустарні вироби справжнім купцям далеко дорожче, ніж самі платили. Купці знову з свого боку ще побільшують ціну, продаючи крам справжньому потребителю.

Не те, розуміється, було б тоді, як би наші кустарі брали приклад з своїх закордонних земляків Буковинців, які гуртуючись у товариства, поліпшують свої вироби, тай продають їх *самі* великим закордонним фірмам у Відні та других великих містах, або виставляють свої вироби знов таки самі на вистави, теж у великих містах і тим побільшують інтерес до їх у широких верствах публіки.

Наші селяне мабуть ще не скоро будуть робити так, як це робиться у невеликій Буковині, що уявляє з себе цілу сітку різних товариств, а поки що у нас, не вмючи ще гуртоватись, щоб допомогти одне другому у праці та в умінні продавати свої вироби теж гуртом без перекупщиків, гуртуються тільки для того, щоб зберегти хоч частину тих невеличких грошей, що зостаються в руках у селянина хлібороба або кустаря після продажу своєї праці.

Та яка ж сила хижих рук, тягнеться до цих невеличких мужицьких грошей!..

На першому місці стоять сільські крамарі, які продають свій дуже не мудрачий крам невередливому

селянинові з великим прибутком для себе, залазючи без усякого сорому та сумління в убогу мужицьку кишеню.

Таким робом найбільша частина невеличких мужицьких коштів, переходить у руки селянських крамарів, які живуть, годуються, та плодяться тільки з мужицької копійки! Щоб зберегти хоч ці гроші, що лишаються в руках у сільських крамарів, наші земляки і почали зосновувати по селах товариські потребителні крамниці.

Появу усіх цих крамниць можна широко вітати, яко перший крок нашого селянства на шляху єднання для взаємної допомоги в боротьбі з хижацтвом та шахрайством.

Дивлячись на справу з цього боку, можна тільки бажати побільшення цих крамниць, бо це поки що єдині світлі вогники на темному шляху економічного селянського життя, і ми бачимо, що там, де ці вогники добре горять, і усе селянське життя починає потроху освітлюватись; так наприклад, у Бабинцах, Сквирського повіту на Київщині, товариська крамниця за 9 місяців мала чистого прибутку 258 карб. Одраховуючи чистий прибуток на свої нужди, члени товариства не забули уділити на добродійні та просвітні цілі, на пам'ятник Шевченка 5 карб., на голодних стільки же, на виписку газет 3 карб.

Таким робом ми бачим, що селяне, дякуючи товариській крамниці нічого з своїх запрацьованих грошей не дали ніякому пройдисвітові, а змогли, одержавши дівіденда, себто прибутку, витратити його на такі речі, як жертви та газети.

В других містах, де крамниці торгують не 9 місяців, а більше, розуміється прибутки теж більші, і селяне мають спроможність з цих

прибутків засновувати на селі свої читальні то що.

Тому-то ми і вітаєм широко ці невеличкі товариські крамнички на селах—перші ластівочки свідомого єднання, а нікому ж воно так не потрібне, як селянинові, і ні до кого так гарно не підходять слова нашого славного письменника Грінченка, як до селянина:

„Як мала у тебе сила,
То з гуртом єднайся ти—
В гурті більше зробиш діла,
Швидче дійдеш до мети“.

Буває, правда, і так, що дякуючи невдатному веденню діла, а ще частійш шахрайству проміж членів-спільників, справа іде погано та дає збитки, але ці сумні події не повинні спиняти селян од заснування товариських крамниць там, де їх нема*).

Л. Невідомий.

3 українського життя

У Катеринославі.

Шевченківський концерт Катеринославської „Просвіти“. 4 марта наша „Просвіта“ урядила в новому будинкові Комерційного Зібрання великий Шевченківський концерт. Два роки „Просвіта“ не справляла шевченкових роковин, за те й одсвяткувала цей раз так бучно і, разом з тим, так поважно, як, певно ще ніколи не бувало в Катеринославі. Велика й чепурна зала Комерційного Зібрання була повна людей. Панував урочистий, поважний настрій. На естраді весь у квітках ве-

*) Хто б захотів краще довідатись про товариські крамниці, що вони таке, та як їх засновувати, тому треба прочитати брошуру В. Доманицького „Товариські крамниці“. Ціна 5 коп.

ликий бюст Шевченка. В гостиній другий бюст. Концерт почався вступним словом Д. І. Дорошенка. Промовець дав загальний нарис життя і поетичної творчости Шевченка, зупинившись найбільше на громадсько-національному значінні шевченкової поезії, з'ясував її головні мотиви і закінчив уривком з гарного віршу Самійленка „Поет живе в серцях свого народу“.

Після промови прочитано було телеграфне привітання, надіслане проф. Д. І. Яворницьким з Києва: „В день спомин смерти славного сина України, Тараса Григоровича Шевченка, я увесь і мислями, і серцем, і душею, з моїми дорогими земляками. Д. Яворницький“. Публіка одповіла на привітання рясними оплесками.

Самий концерт був зложений з трьох одділів. У першому, зараз після промови, хор під орудою д. Менцеля проспівав „Жалібний марш“, потім д. Денисенко деклямував „Давно це діялось, ще в школі“, а на біс „Калину“. Кобзарь Гр. Кожушко проспівав „Три шляхи“ і „Зоре моя вечірняя“. І деклямацію і кобзарський спів публіка вітала гарячими оплесками. Хор „Радуйся ниво неполітая“ закінчив одділ. У другому одділі хор виконав кантату „Бють пороги“, укр. артистка Н. Дорошенко продеклямувала „Сироту з Вільшани“ і уривок з „Бють пороги“, пані Малютина співала „Ой одна я, одна“, музика місцевого композитора Гротто-Сліпиковського. Музики цієї, розуміється, і рівняти не можна до чудової Лисенкової композиції на ці ж самі слова. Дивно, чого це д. Малютиній забажалась промінати композицію Лисенка на невиразну і негарну мелодію Гротто-Сліпиковського. Другий одділ закінчився „Заповітом“, проспіваним

усім хором. Уся публіка встала як один чоловік, зачувши слова Заповіту.

У третьому одділі виступали оперні артисти—з Харківської російської опери, що гостює тепер у Катеринославі. Д-ій Бондаренко виконав „Думи мої, думи“ і „Морозенко“ під акомпанімент бандури. Д-ій Каневський співав „Гетьмани“, д-ій Данилов „І тут і всюди скрізь погано“, д-ій Кайданов „Ой Дніпрі мій, Дніпрі“; дд-ки Осипова й Ратмирова проспівали дует „Коли розлучаються двоє, а д-ка Осипова „Не тополю високою“. На біс артисти співали народніх українських пісень. Публіка викликала артистів без кінця.

Взагалі вечір мав величезний художній успіх. І з матеріального боку удався він добре. Чистого зиску заробила „Просвіта“ 700 руб.

КНИЖКИ, НАДІСЛАНІ ДО РЕДАКЦІ:

Грінченко Б. Без хліба. Оповідання. Видання 3-тє. Видавництво „Вік“ № 34. У Києві. 1912. Ст. 23. Ціна 4 к.

Грінченко Б. Хата. Оповідання. Вид. 4-тє. Видавництво „Вік“ № 35. У Києві. 1912. Ст. 32. Ціна 5 к.

Доде Альфонс. Оповідання Переклала М. Грушевська. Київ-Львів. Видання Українсько-Руської Видавничої Спілки. 1912. Ст. 63. Ціна 20 коп.

Осадчий Т. Українське селянство та його історична доля. Історично-статистична розвідка. Київ. 1912. Ст. 32. Ціна 20 коп.

ЛИСТУВАННЯ РЕДАКЦІ.

Д-ю С-ну, Симферополь. Вашої статті ніяк не можемо умістити, хоча і згодні з Вашими думками. Докладно пишемо в листі.

Д-ю Д. Д-ну. Ваше оповідання „Екзамен“ мусить трохи пождати черги; тепер надійшла до редакції сила матеріалу, а розмір нашої часописі малий, багато умістити не можемо.

.....

Редактор-видавець Н. Хотов.